

Følelser, interaktioner og magt i retssalen

Et studie af forsvarsadvokaters brug af dramaturgi og
emotionsarbejde under retsmøder

LUND UNIVERSITY

Andrea Stubkjær Nissen

SOCK10, 15 ETCS

Efterårssemester 2023

Vejleder: David Wästerfors

Abstract

The main purpose of this project is to investigate and understand defense lawyers' use of dramaturgy and emotions during court proceedings, as well as how these strategies are employed in their collaboration with clients. Additionally, the project aims to examine the influence of status and power dynamics on defense lawyers' emotions and emotion management in court. The material comprises 10 ethnographic fieldwork observations in Copenhagen City Court House as well as 4 qualitative interviews with Copenhagen defense lawyers. In my analysis, I include theories from Erving Goffman and Arlie Hochschild as well as The Power-Status Theory of Emotions by Theodore Kemper. The results show that the defense lawyers rely on emotion work and impression management to comply with the emotion- and interaction rules that prevail in court. Furthermore, the relationship between defense lawyer and client is largely characterized by a collaboration which aims to prepare the joint performance in court. In addition, I found that the defense lawyers' handling of emotions is, to a large extent, embedded in a strategic assessment of whether a possible emotional expression will benefit a client or not. Feelings such as anger and frustration could arise because of disagreements between defense lawyer and client or if positions of status and power were challenged.

Keywords

Law, emotion, emotion work, dramaturgy, status, power, power emotions

Forord

Jeg vil gerne starte med at takke min vejleder David Wästerfors. Hans store engagement og hjælp, undervejs i opgaveprocessen, har været uundværlig. Ikke mindst hans gode sprogøre for dansk og ligeledes hans uforlignelige sprogøre for mit dårlige svenske, er jeg meget taknemlig for.

Også mange tak til de forsvarsadvokater, som har taget sig tid til et interview, og som har delt ud af tanker og refleksioner.

Og tak til Jonas for benhård korrekturlæsning.

26. december 2023

Andrea Stubkjær Nissen

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	5
1.1 Formål og problemstillinger.....	5
1.2 Afgrænsning.....	6
2. Teori og tidligere forskning	6
2.1 Dramaturgi.....	6
2.2 Følelser.....	9
3. Metode	13
3.1 Etnografiske observationer.....	14
3.2 Kvalitative interviews.....	15
3.3 Fordele og ulemper ved anvendte metode.....	17
3.4 Etiske overvejelser.....	18
4. Resultat og analyse	18
4.1 Et respektfuldt ritual.....	19
4.2 En passende facade og påklædning.....	21
4.3 "Øve sine replikker".....	22
4.4 Et strategisk system.....	25
4.5 Vrede og irritation.....	27
4.6 Kontroverser bag kulisserne.....	29
4.7 Strategisk vrede.....	31
5. Slutdiskussion	32
6. Litteraturliste	36

1. Indledning

”Du vil ikke kunne se det på mig. Men den måde man oplever det på, det er, at der bliver helt stille i retten. Du kan høre en knappenål falde til jorden.” (Holger)

Det er sådan, forsvarsadvokaten Holger beskriver stemningen i retten under straffesager med barske og følelsesmæssige afhøringer. Retssager udgør rammen om en grundlæggende søgen efter retfærdighed. I denne proces spiller forsvarsadvokaten en afgørende rolle som den, der skal repræsentere tiltalte. I denne opgave argumenterer jeg for, at følelser flourer i retslokalet både højlydt eller tavst som i ovenstående citat. Jeg ønsker således at undersøge, hvordan forsvarsadvokater bruger dramaturgi til udførelsen af deres rolle, hvordan følelser under retsmøder anvendes, opstår, og håndteres blandt forsvarsadvokater, samt hvordan status- og magtpositioner influerer på deres følelseshåndtering.

1.1 Formål og problemstillinger

Projektets formål er at undersøge og forstå forsvarsadvokaters håndtering og brug af dramaturgi og følelser under retsmøder, samt hvordan dette anvendes i samarbejdet med deres klienter. Desuden sigter projektet mod at undersøge og forstå, hvordan status- og magtpositioner har indflydelse på forsvarsadvokaters følelser og følelseshåndtering under retsmøder.

For at undersøge dette har jeg udarbejdet følgende tre problemstillinger:

1. Hvordan bruger og anvender forsvarsadvokaterne dramaturgi og indtryksstyring i udførelsen af rollen som forsvarsadvokat, samt hvordan appliceres dette i samarbejdet mellem forsvarsadvokat og klient?
2. Hvordan håndterer forsvarsadvokaterne følelser der opstår under retsmøder, samt hvordan reflekterer forsvarsadvokaterne over dette?
3. Hvordan påvirker magt- og statuspositioner forsvarsadvokaternes følelser og følelseshåndtering i deres retssalsarbejde?

Spørgsmål 1 besvares i afsnit 4.1, 4.2 og 4.3. Spørgsmål 2 og 3 besvares i afsnit 4.4, 4.5, 4.6 samt 4.7. I kapitel 5 sammenfattes samtlige problemstillinger i en afsluttende diskussion.

1.2 Afgrænsning

Jeg har valgt at studere retsmødets interaktioner og følelser med udgangspunkt i forsvarsadvokaten. Opgavens felt er ligeledes afgrænset til Københavns Byret samt københavnske forsvarsadvokater. Jeg har valgt at undersøge projektets problemfelt ud fra kvalitative forskningsmetoder, herunder etnografisk observation i form af feltarbejde i Københavns byret, samt kvalitative interviews med 4 københavnske forsvarsadvokater.

2. Teori og tidligere forskning

Følgende kapitel er en præsentation af teori, begreber samt tidligere forskning. Jeg vil indledningsvist gennemgå Erving Goffmans (1922-1982) dramaturgiske tilgang til menneskelig adfærd og sociale interaktioner med udgangspunkt i bogen *Hverdagslivets Rollespil* (Goffman, 2020) og artiklen *The Nature of Deference and Demeanor* (Goffman, 1956).

Derefter vil jeg med udgangspunkt i Arlie R. Hochschild (1940), herunder *The Managed Heart* (2012) samt *Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure*, redegøre for teorier og begreber om følelser, følelseshåndtering og følelsesregler.

Slutteligt vil jeg anvende anden relevant teori samt tidligere forskning for at udfolde følelseperspektivet med teorier og studier om følelser, magt og status, dertil definere og afgrænse relevante begreber samt præsentere læseren for anden interessant forskning på området.

2.1 Dramaturgi

Indtryksstyring

Indtryksstyring dækker over, at individet er optaget af at styre og kontrollere det indtryk, de efterlader hos andre (Goffman, 2020:24). Her skelner Goffman mellem det at give og afgive et indtryk. Førstnævnte tilhører det bevidste, ofte verbale, og inkluderer tilkendegivelser, som signalerer, hvordan man er og/eller gerne vil opfattes. Det sidstnævnte er det vi ubevidst og ufrivilligt – ofte kropsligt – viser til andre mennesker, herunder nervøsitet og forlegenhed. Her

afslører vi sider af os selv, vi helst vil holde skjult for andre (Goffman, 2020:24). Indtryksstyring hænger sammen med de normative forventninger i den konkrete sociale situation (Goffman, 2020:25). Uafhængigt af individets mål i en given situation vil det være i hans interesse at styre og kontrollere andres adfærd, herunder især hvordan de reagerer og behandler ham. Dette medfører, at individet forsøger at påvirke andres opfattelse af situationen der gør, at de andre handler og opfatter i overensstemmelse med individets planer (Goffman, 2020:55). Altså vil et individs handlinger i en given social situation påvirke den definition af situationen, som andre når frem til (Goffman, 2020:57).

Facade

Udtrykket optræden bruges som al den aktivitet, som et individ udfører i en social begivenhed med en bestemt gruppe iagttagere, og som påvirker denne gruppes definition og opfattelse af situationen (Goffman, 2020:70). Hertil kan knyttes begrebet facade, som dækker over de udtryksmekanismer, den optrædende gør brug af enten forsætligt eller utilsigtet (Goffman, 2020:71). Facade dækker bl.a. over distinktioner, der angiver embede, påklædning, køn, alder, race, gestik, ansigtsudtryk etc., (Goffman, 2020:72).

Hold

Den definition på situationen, som en person fremfører i sin optræden, er ofte forbundet med et nært samarbejde mellem flere parter/deltagere (Goffman, 2020:117). Det fremhæves ligeledes, at en optræden oftere skal udtrykke specifikke træk ved den udførte opgave end ved den optrædende selv (Goffman, 2020:117). Et *hold* betegnes som en gruppe individer, der samarbejder om at fremføre en enkelt rutine (Goffman, 2020:119). Et tilfredsstillende resultat kræver derfor, at hvert medlem udfører forskellige roller og fremstår i forskelligt lys (Goffman, 2020:118). Modsat kan en holdoptræden mellem to eller flere deltagere blive ødelagt, hvis en af de optrædende afslører skuespillet eller opføre sig upassende. Man er som optrædende i hold afhængig af de øvrige deltageres dramaturgiske samarbejde for at fremføre en ønsket definition på situationen. Båndet mellem holddeltagerne skyldes således i nogen grad gensidig afhængighed og fortrolighed (Goffman, 2020:121). Hvis en holdoptræden skal være vellykket og effektiv, skal omfanget samt karakteren af det som muliggøre dette samarbejde, være forholdsvis skjult og ligeledes hemmeliggøres (Goffman, 2020:139).

Områder og områdeadfærd

Ifølge Goffman defineres et område som et hvilket som helst sted afgrænset af barrierer for, hvad der kan opfattes (Goffman, 2020:141). Der hvor en optræden finder sted kaldes *frontstage* (Goffman, 2020:141). Det som den optrædende ønsker fremhævet udspiller sig i dette område. Dette indebærer blandt andet, at den optrædendes aktivitet i facadeområdet imødekommer og opretholder visse normer (Goffman, 2020:142).

Ligeledes findes der et område skjult for publikum, hvor undertrykte aspekter kommer til syne (Goffman, 2020:145). Dette kalder Goffman for *backstage* (Goffman, 2020:145). Her kan den optrædende slappe af og bryde ud af rollen. Bagsiden kan fungere som et område, hvor individet kan slippe for visse normer.

Adfærdsregler

A rule of conduct may be defined as a guide for action, recommended not because it is pleasant, cheap, or effective, but because it is suitable or just.

(Goffman, 1956:473)

En adfærdsregel, som Goffman beskriver det, henviser til en passende måde at handle/agere på og gennemsyrrer alle aktivitetsområder samt sociale situationer. Brud på disse adfærdsregler fører til følelser af uro samt sociale sanktioner (Goffman, 1956:473). Mennesker følger disse regler, hvorfor det sociale liv følger et slags mønster. Adfærdsregler påvirker individet både direkte som forpligtelser til adfærd og ageren, samt indirekte som forventninger til, hvordan andre handler og agerer overfor individet (Goffman, 1956:473-474). Således indeholder mange adfærdsregler en komponent af interpersonel karakter i relationen mellem aktør og modtager. Hvad der er én mands forpligtelser, er en anden mands forventninger (Goffman, 1956:474). Indenfor adfærdsregler findes der såvel symmetriske som asymmetriske regler. Symmetriske regler kendetegnes af gensidige forpligtelser og forventninger mellem to parter (Goffman, 1956:476). Modsat er asymmetriske regler kendetegnet ved ulige forpligtelser og forventninger mellem parterne. Disse regler forpligter andre til at behandle et individ på en anden måde, end denne selv forventes behandlet (Goffman, 1956:476).

Deference

Ved begrebet *deference* (Goffman, 1956:477) henvises der til adfærd, der fungerer som et symbolsk middel, der formidler påskønnelse, respekt og ydmyghed til modtageren. Der er adskillige måder, hvorpå deference kan udtrykkes og tage form. Imidlertid henvises der til to brede grupperinger; undgåelsesritualer og præsentationsritualer (Goffman, 1956:481). Undgåelsesritualer er adfærd, hvor en aktør tager respektfuld afstand til modtageren for ikke at overtræde modtagerens sfærer (Goffman, 1956:481). Præsentationsritualer specificerer derimod handlinger i en interaktion, hvorigennem individet skildrer sin påskønnelse af modtageren (Goffman, 1956:485).

Demeanor

Ved *demeanor* refererer Goffman til den ceremonielle adfærd, formidlet gennem udførelse, påklædning og opførsel, som tjener til at udtrykke bestemte ønskværdige egenskaber overfor andre (Goffman, 1956:489). Demeanor reflekterer dermed, hvordan en person bærer sig selv gennem kropssprog, holdning, udtryk, påklædning etc. og har til formål at formidle egenskaber, som individet ønsker at påtage sig eller tage afstand fra. Egenskaberne er udledt af andres fortolkninger af individets synlige præsentation, hvorfor man ikke kan fastslå disse egenskaber ved verbalt at erklære, at man besidder dem (Goffman, 1956:489).

2.2 Følelser

Emotionsarbejde

Hochschild skelner mellem begreberne *emotional labour* og *emotion work*. Førstnævnte henviser til det følelsesmæssige arbejde der købes og sælges for en løn, og sidstnævnte henviser til den samme handling udført i privat sammenhæng (Hochschild, 2012:7). Eksempler på *emotional labour* er bl.a. stewardessens venlighed, tålmodighed og empati eller regningsopkræverens (*bill collectors*) aggressivitet og uhøflighed (Hochschild, 2012:138-147). Her regulerer medarbejderen sit følelsesmæssige udtryk og opretholder et ydre ansigt, der frembringer den ønskede sindstilstand hos andre (Hochschild, 2012:7). I denne opgave benyttes ikke et skarpt skel mellem de to begreber. Jeg vil navnlig bruge det danske udtryk ”emotionsarbejde” eller ”følelshåndtering” i relation til den indsats, hvor individet aktivt prøver at styre sine følelser, sin ydre ansigts- og kropslige fremvisning, så det er i overensstemmelse med forventningerne (Hochschild, 2012). Eksempelvis refererer *emotionsarbejde* til, at individet forsøger at fremkalde, forme eller ændre en følelse eller graden af en følelse. *Emotionsarbejde* bliver især væsentligt, når individets følelser ikke passer til

situationen (Hochschild, 1979:563). Hertil er det relevant at fremhæve de følelsesrettigheder og -pligter, som ligeledes er en del af vores sociale konventioner. Man kan føle sig for vred eller ikke vred nok eller føle sig ked af det i en situation, hvor man burde føle sig glad (Hochschild, 1979:564). En følelsesregel kan forstås som de sociale retningslinjer og/eller normer der påvirker, hvordan individet ønsker at føle i en given situation (Hochschild, 1979:563).

Hochschild beskriver to måder, hvorpå emotionsarbejde kan udfolde sig. Den ene består af at ændre vores ydre fremtoning, og den anden er et resultat af et indre arbejde med følelsen, som således afspejles i vores ydre display (Hochschild, 2012:35). Ved *surface acting* opretholder individet en ydre gestus, der skildrer og portrætterer et falsk følelsessæt trods uændrede indre følelser (Hochschild, 2012:37-38). Ved *deep acting* har individet formet og fremkaldt en følelse, som således vises udadtil (Hochschild, 2012:33).

Status, magt og følelser

Først defineres, hvordan denne opgave benytter begreberne magt og status. Jeg vil navnlig anvende definitionen fra Blix og Wettergren (2015, 2018) hvor magt beskriver en asymmetrisk relation, hvor et individ eller en gruppe har en position og/eller midler til at bestemme over andre (Weber, 1978 i Blix & Wettergren, 2018:24). Magtrelationen gør aktører i stand til at; "realisere deres egen vilje... selv over andres modstand." (Kemper, 2006:89). Når efterlevelse opnås, er det således ufrivilligt (Kemper, 2006:89). Begrebet status benyttes med to forskellige betydninger; på den ene side til at referere til en professions sociale anerkendelse og på den anden side til en situationsbestemt præstation, hvor efterlevelse modtages og/eller afgives frivilligt (Abbott, 1981 i Blix & Wettergren, 2018:24; Kemper, 2011:14 i Blix & Wettergren, 2015). Indenfor sociologien er magt og statuspositioner en integreret del af social interaktion (Blix & Wettergren, 2018:24).

Theodore D. Kempers teori om magt og status, herunder magt-status teorien om følelser, bygger på forestillingen om, at en "stor klasse af følelser er resultatet af virkelige, forestillede eller forventede udfald i sociale relationer" (Kemper 1978:43 i Kemper, 2006:96). Teorien fokuserer på, hvordan magt og status har indflydelse på individets følelser i sociale interaktioner.

I alle sociale relationer er der magt-status-relationer (Kemper, 2006:96), hvor aktørernes magt og/eller status kan stige, falde eller forblive den samme (Kemper, 2006:96). Dette kan medføre en række følelsesmæssige udfald. Fornemmes ens egen magt som utilstrækkelig, vil der ofte opstå

følelser af frygt og angst (Kemper, 2006:98). I interaktioner hvor man ikke modtager sin status vil individet opleve en kompleks blanding af tristhed/depression og vrede (Kemper, 2006:100).

Individet kan få status ved at modtage andres respekt, anerkendelse og sympati, hvilket kan føre til positive selvfølelser som stolthed, selvværd etc. (Clark, 1990, Collins, 2004 i Blix & Wettergren, 2018).

Kort formuleret generer magt følelser af sikkerhed og tryghed, hvis den er tilstrækkelig i relation til modparten, en følelse af skam, hvis den er overdreven og en følelse af angst og frygt, hvis den er utilstrækkelig (Kemper, 2006:98-99). Tilstrækkelig status i relationen frembringer følelser af tilfredshed og glæde. Overdreven status giver en følelse af skam og forlegenhed, mens utilstrækkelig status vækker følelser af tristhed og vrede (Kemper, 2006:99-101). Vrede kan således være en reaktion på en opfattet trussel mod egen magt og/eller status, enten som resultat af andres overdrevne magt/status eller ens egen utilstrækkelige magt/status.

Retsligt følelsesregime

Følgende afsnit er en kort afklaring af begrebet ”retsligt følelsesregime”, som bruges undervejs i opgaven. Ideen om at fornuft og følelser er modsætninger er dybt forankret i de demokratiske vestlige samfunds retssystemer (Blix & Wettergren, 2016), hvorfor det er afgørende for den offentlige tillid samt lovens objektivitet at holde følelser ude af retssystemet. Der insisteres altså på en dikotomi mellem følelser og fornuft/objektivitet, herunder mellem følelser og lov (Blix & Wettergren, 2018:8). Dette ”emotional regime of law” eller retsligt følelsesregime, refererer altså til den overordnede ramme, der opretholder en tydelig opdeling mellem følelser og rationalitet (Bladini, 2013; Wettergren & Bergman Blix, 2016 i Flower, 2018:36). Målet med dette regime er at beskytte rationel overvejelse, herunder loven, fra ”emotion’s pernicious influence” (Maroney & Gross, 2013:143).

Dommere og forsvarsadvokater, magt og følelser

Et studie af Jennifer A. Scarduzio (2011) undersøger skæringspunktet mellem magt, professionelt arbejde, organisering og følelsesmæssig afvigelse. Studiet blev foretaget ved to retsbygninger i USA. Interviews, skyggelægning og observation blev brugt til at indsamle data (Scarduzio, 2011). Følelsesmæssig afvigelse skal forstås som de udtryk eller følelsesmæssige udfoldelser, der opstår når eksempelvis dommere tilsidesætter følelsesregler og udtrykker følelser, der ikke stemmer

overens med en given organisations forventning (Scarduzio, 2011:285). Scarduzio fandt bl.a., at følelsesmæssige udtryk som vrede, uhøflighed, kedsomhed, frustration, humor etc., tilhører personer i magtpositioner og ofte blev brugt af dommere, der på grund af deres privilegerede position, kan tillade sig at udtrykke disse følelser. (Scarduzio, 2011 se også; Blix & Wettergren, 2018:12).

Studiet *Professional Emotions in Court – A Sociological Perspective* (2018) af Stina Bergman Blix og Åsa Wettergren undersøger følelsernes rolle i det retslige system. Studiet er baseret på omfattende interview- og observationsdata i Sverige (Blix & Wettergren, 2018:4).

Forskningsinteressen er primært dommere og anklagere, der er underlagt den følelsesmæssige-kognitive juridiske ramme (Blix & Wettergren, 2018:163), hvor følelser og objektivitet er adskilt. Studiet undersøgte bl.a. svenske dommers brug af følelser, herunder magtfølelser (jf. Scarduzio, 2011) og fandt, at svenske dommere sjældent udtrykte magtfølelser, selvom vreden sommetider fornemmes gennem de svenske dommers ”stone face” (Blix & Wettergren, 2018:12). Selvom dette ansigt benyttes til at signalere upartiskhed, blev det af lægfolk tolket som nedladende (Blix & Wettergren, 2018:12). De fremhæver ligeledes, at dommeren kan udtrykke magt gennem demonstrationer af tålmodighed og lytten (Ptacek, 1999; Roach Anleu og Mack, 2013 i Blix & Wettergren, 2018:12).

I en forskningsartikel (Blix & Wettergren, 2015) anlægger forfatterne et sociologisk perspektiv på tidligere undersøgelser om retsfølelser. De fremhæver betydningen af magt og status for følelser og følelsesregler i retten, herunder at vredesudtryk afhænger af ens egen magt i forhold til vredens objekt (Kemper, 2011 i Blix & Wettergren, 2015). En dommer kan vise mere vrede overfor en uerfaren kvindelig advokat end mod en mere erfaren mandlig advokat, hvis magt og status tilnærmede sig dommerens (Blix & Wettergren, 2015). Imidlertid kan der også opstå magtubehag, hvis magten er overdreven i forhold til modpartens (jf. Kemper, 2006, se også; Blix & Wettergren, 2018:117). I Blix og Wettergren (2018) beskrives, hvordan en dommers oplevede magtubehag kan resultere i, at der udvises omsorg og skånsom behandling. At finde trøst i magt indebærer en bevidsthed om magtubehaget, da det minder dommeren om alvoren af at have magt, hvorfor det åbner op for kritisk refleksivitet, empati og situeret tilpasning i magtudøvelsen (Blix & Wettergren, 2018:117).

Maroney (2012) beskæftiger sig ligeledes med dommeres følelser, mere konkret dommerens vrede. Maroney præsenterer en ny teoretisk model; ”the righteously angry judge” (Maroney, 2012:1214), der sonder mellem gode og dårlige grunde til retslig vrede (Maroney, 2012:1250). Den retfærdige retslige vrede bygger bl.a. på gode værdier og legitimitet (Maroney, 2012:1214). Desuden har Maroney og Gros (2014) udfordret idealet om den lidenskabsløse dommer, da ingen dommer nogensinde kan forventes at imødekomme denne standard. Derimod fremsætter artiklen, at dommere bør følelsesregulere, i stedet for at undertrykke/eliminere følelser (Maroney & Gros, 2014).

Udover sociologisk forskning på dommere er der lavet studier om forsvarsadvokater. Imidlertid har denne gruppe af retslige aktører fået overraskende lidt sociologisk opmærksomhed (Flower, 2018). Jeg vil navnlig fremhæve Lisa Flowers forskning ”Loyalty Work” (2018), som undersøger interaktioner og følelser i forsvarsadvokaters retssalsarbejde. Flowers data består af 50 feltobservationer af strafferetlige sager samt 18 interviews med forsvarsadvokater. Studiet viser bl.a. at retssager er en følelsesmæssig præstation, hvortil teamwork samt forsvarsadvokatens loyalitet overfor klienten er af afgørende karakter (Flower, 2018). Forsvarsadvokater fremviser et professionelt udseende i overensstemmelse med følelsesmæssige og interaktionelle forventninger. De kontrollerer præstationer i retssalen, både deres egne og andres, så de er inden for det retslige følelsesregime (Flower, 2018).

3. Metode

Følgende kapitel er en gennemgang og diskussion af projektets metoder. Projektets formål er at udforske og opnå dybere indsigt i de interaktioner og følelser, der opstår under retsmøder, med særligt fokus på, hvordan forsvarsadvokater bruger og håndterer følelser og interaktioner i deres daglige arbejde. Jeg har valgt at benytte den kvalitative forskningsmetode. Feltarbejdet er en metode, hvorved man opnår en særlig slags viden om mennesker og samfundsliv (Tinggaard & Brinkmann, 2010:55), hvorfor jeg mener, at feltarbejdets kombination af etnografiske observationsstudier og kvalitative interviews er den optimale metode til at give dybere indsigt og forståelse af opgavens område. Mit empiriske materiale består af feltobservationer af 10 straffesager i Københavns Byret samt kvalitative interviews med fire forsvarsadvokater.

3.1 Etnografiske observationer

I Danmark er alle retsmøder som udgangspunkt offentlige (Anklagemyndigheden.dk), og jeg kunne derfor uden problemer tage plads på tilhørerpladserne bagerst i retslokalet. Jeg anvendte en direkte ikke-deltagende observationstilgang (Ciesielska, Boström & Öhlander 2018:44), hvor jeg ikke interagerede med retsmødets deltagere undervejs. Den ikke-deltagende observation gav mig mulighed for at komme helt tæt på forskningsfeltet og samtidig bevare positionen som outsider/gæst (Ciesielska et al., 2018:44). Som observerende på tilhørerpladserne bagerst i lokalet var jeg tilbagetrukket, men med mulighed for at se det sociale liv udfolde sig uden at indleve mig, handle eller tage del i begivenhederne, mens de skete (Baarts, 2015:59).

I feltvidenskaberne er der altid en konkret og unik situation at studere, hvorfor felten er kompleks og man er nødt til at afgrænse sit genstandsfelt og specificere et analytisk objekt (Tanggaard & Brinkmann, 2010:57). Da jeg begyndte at indsamle empirisk materiale til denne opgave, var mit fokus forholdsvist bredt. Jeg udvalgte en række forskellige straffesager i Københavns Byret og satte mig i galleriet for at observere og tage noter. Jeg vidste ikke præcis, hvad jeg ønskede at undersøge, hvorfor jeg håbede at blive klogere af indledende observationer i byretten. Da det ikke er muligt at observere alt på én gang, skulle fokus for mine observationer naturligvis indskrænkes (Ciesielska et al., 2018:41). Ret hurtigt blev jeg nysgerrig på forsvarsadvokaten, og i takt med feltarbejdets fremgang, blev mit fokus mere indsnævret. Jeg havde under feltobservationerne, hovedsageligt fokus på forsvarsadvokatens handlen og ageren; herunder advokatens optræden når han var ”på” som forsvarer under et retsmøde samt hans interaktioner med retsmødets parter, herunder anklager, dommer, tiltalte, vidner og/eller forurettede. Desuden var jeg opmærksom på følelsesudtryk og/eller indikerede følelser, der kunne opstå under retsmøder, med primær fokus på forsvarsadvokaten. Derudover havde jeg interesse for relationen mellem forsvarsadvokat og klient, hvorfor mit fokus ligeledes var på samspillet mellem de to parter.

Feltnoter

Feltnoter er en af etnografens vigtigste empiriske kilder (Baarts, 2015:69). Efter retsmøderne skrev jeg mine observationer ned i hele feltnoter for at omdanne mine erindringer, beskrivelser og små noter til detaljerede skriftlige beretninger (Emerson, Fretz & Shaw, 1995:39). Under retsmøderne var det korte noter, også kaldet *scratchnotes* (Baarts, 2015:80) i min notesbog. Målet var at skrive så detaljeret i min notesbog som muligt med henblik på at gemme redigering og evaluering til

senere (Emerson et al., 1995:47). Retsmøderne varede ofte fra 9.30 til 15.30 med pauser undervejs, hvor jeg kunne uddybe mine feltnotater. Jeg gjorde dette for ikke at glemme og forenkle oplevelsen og fratage rige detaljer (Emerson et al., 1995:40).

Metoder bør udgøre en væsentlig del af de skriftlige feltnoter, herunder at etnografen dokumenterer sine egne aktiviteter, omstændigheder og følelsesmæssige reaktioner (Emerson et al., 1995:11). Disse metoder udgør og former nemlig processen med at observere andre (Emerson et al., 1995:11). Jeg nedskrev stikord om egne refleksioner, adfærd og følelser samt hvordan min tilstedeværelse blev modtaget i retten. Jeg havde således et skarpt øje på mig selv som undersøger. Desuden var jeg bevidst om, at min tilstedeværelse kunne påvirke de personer, jeg observerede (Ciesielska et al., 2018:44).

Beskrivelse af observationer handler i høj grad om opfattelse og fortolkning, hvilket åbner for, at samme begivenhed og situation kan indeholde vidt forskellige beskrivelser (Emerson et al., 1995:5). Feltnotebeskrivelser involverer aktive fortolknings- og meningsskabende processer. Man bemærker noget og ignorerer andet undervejs, nogle ting noteres som betydelige, mens andre muligvis væsentlige og betydningsfulde detaljer slet ikke bemærkes (Emerson et al., 1995:8). Dette er også tilfældet i mine feltnotebeskrivelser. Der er mange ting at forholde sig til under et retsmøde, hvorfor denne observationsproces uundgåeligt involverer udvælgelsesprocesser. Jeg har ligeledes været opmærksom på ikke at overfortolke på aktiviteter og handlinger i retslokalet (Fine, 1993 i Flower, 2018), hvorfor jeg har forsøgt at præsentere mine resultater i analysen nuanceret og med flere tilgange, hvis det åbner for fortolkninger. Eksempelvis fremhæves risikoen for overfortolkning, da jeg i analysen af en feltobservation fornemmer en irritation fra forsvarer mod tiltalte. Desuden forsøger jeg at præsentere uddrag fra mine feltnoter fri fra fortolkning, før jeg analyserer aktiviteter/handlinger fra retsmøderne (Flower, 2018:85, se også; Bryman, 2016 om pålidelighed/troværdighed).

3.2 Kvalitative interviews

Det kvalitative forskningsinterview forsøger at forstå verden ud fra informanternes synspunkt (Kvale & Brinkmann, 2015:19). Udover mit etnografiske feltarbejde i retten, gennemførte jeg fire interviews med forsvarsadvokater for at få adgang til deres oplevelser og livsverden (Brinkmann & Tanggaard, 2010:31). Ifølge Brinkmann og Tanggaard kan det være nyttigt at kombinere

interviewforskning med feltarbejde (Brinkman, Tanggaard, 2010: 33). Ved at supplere mit empiriske materiale med forskningsinterviews kunne jeg opnå et skarpere blik på forsvarsadvokaternes egen udlægning af det observerede i retten. Jeg kunne således få adgang til respondenternes tanker og refleksioner; herunder hvordan de selv forstår, håndterer og bruger følelser i deres arbejde samt hvordan de reflekterer over egen optræden, adfærd og fremgangsmåder. Desuden havde jeg mulighed for at spørge ind til aktiviteter udenfor retslokalet, såsom møderne mellem forsvarer og klient.

Interviewet, som en måde at formidle viden, er konstrueret *in situ* og er et resultat af samtalen mellem interviewdeltagerne (Holstein & Gubrium, 1997:113). Interviewet er således af interaktionel karakter, hvor begge parter i interviewet er nødvendigt og uundgåeligt aktive, hvorfor samtalen skal kontrolleres af guides (Holstein & Gubrium, 1997:113). Dette skal maksimere omfanget af valid, pålidelig information og ligeledes minimere fejl, bias og misforståelser (Holstein & Gubrium, 1997:113). Jeg udarbejdede derfor en interviewguide (bilag), som skulle lede mit interview. Mine interviews var semistruktureret (Brinkmann & Tanggaard, 2010:36), så spørgsmålene var opdelt efter temaer forberedt på forhånd. Samtidig var det vigtigt, at der trods interviewguide var plads til at afvige fra spørgsmålene.

Respondenter i interviews konstruerer viden i samarbejde med interviewer, hvorfor deltagelse i et interview er et meningskabende arbejde (Holstein & Gubrium, 1997:114). Det fortalte vil altså altid være konstrueret i den samtaleinteraktion, som interviewet uundgåeligt udgør (Brinkmann & Tanggaard, 2010:31). Interviewet er således ikke en neutral teknik til at opnå upåvirkede svar fra informanten men afhængig af interaktionen mellem interviewer og interviewperson. En receptiv, empatisk og lyttende interviewer vil opnå adgang til den menneskelige erfaringsverden (Brinkmann & Tanggaard, 2010:33). Jeg har forsøgt at imødekomme dette og samtidig forsøgt at tilpasse min interviewstil respondenternes målgruppe samt interviewets fremgang.

Efter samtykke fra interviewpersonerne optog jeg samtlige interviews for efterfølgende at transskribere dem. Ved transskription af interviews kommer man dybt ind i materialet, og der opstår ofte gode ideer til analyse i denne fase (Tanggaard & Brinkmann, 2010:43). Efter transskriberingen begyndte jeg min kategorisering for at skabe et overblik over mit indsamlede materiale (Tanggaard & Brinkmann, 2010: 47).

Interviewpersoner

Interviewets respondenter var alle mandlige forsvarsadvokater i aldersgruppen 40-60 år. De havde alle stor erfaring med strafferetlige sager og havde desuden store dele af deres arbejdsgang i Københavns Byret.

Forsvarsadvokater har som udgangspunkt en travl hverdag, hvorfor det har været vanskeligt at komme i kontakt med advokater med tid til at deltage i et interview. Imidlertid blev løsningen at interviewe telefonisk med en tidsbegrænsning på 20-30 minutter. Tre ud af fire interviews blev foretaget over telefon, mens et enkelt blev udført face-to-face. Længden på interviewsene varierede fra 15 minutter til cirka 30 minutter. Efter feltarbejdet i byretten skrev jeg en mail til de forsvarsadvokater, som havde deltaget i retsmøderne, og introducerede mig selv, min opgave samt spurgte om lov til interview. Tre ud af fire af respondenterne er blevet indhentet på denne måde. Én respondent er hentet ved at skrive bredt til advokater og advokatfirmaer i København.

3.3 Fordele og ulemper ved anvendte metode

Metoden er ikke tilstrækkelig repræsentativ, da jeg kun har inddraget en lille gruppe respondenter af samme køn og i aldersspændet 40-60 år. Dette giver således ikke anledning til repræsentativitet. Jeg forsøgte at kontakte bredt især på køn. Desuden var forsvarsadvokaten, i 9 ud af 10 observerede retsmøder, en hvid, midaldrende mand, på trods for tilfældig udvælgelse af straffesager. Imidlertid er målet med opgaven ikke at generalisere, men at bidrage til forståelsen af enkelte personers, herunder forsvarsadvokaters, tanker og refleksioner om følelser og adfærd under retsmøder. Tangaard og Brinkmann skriver ligeledes, at interviewprojekter har en pragmatisk og kommunikativ validitet, da de lærer os noget om menneskers livsverden (2010:34). Ved at bruge kvalitative forskningsmetoder, herunder observationsstudie samt interviews, har jeg således brugt den mest optimale metode til at undersøge netop dette. Jeg har således, grundet den anvendte metode, fået muligheden for at producere en kvalitativ, dybdegående og detaljeret analyse, som er i overensstemmelse med opgavens formål.

3.4 Etiske overvejelser

Når man arbejder med kvalitativ forskning, har man som udgangspunkt menneskets subjektive erfaringer eller den socialt konstruerede del af virkeligheden som genstand for sin undersøgelse (Tanggaard & Brinkmann, 2010:430). Det er derfor væsentligt at overveje, hvilke etiske problemstillinger og/eller potentialer dette medfører.

Etikspørgsmål er indlejret i alle faser af en interviewundersøgelse, herunder både til interviewets midler såvel som dets mål (Kvale, 2002:105-106). For at beskytte projektets informanter, har jeg i forbindelse med dataindsamlingen implementeret de fire hovedkrav indenfor forskningsetiske principper, herunder samtykkekravet, informationskravet, fortrolighedskravet samt udnyttelseskravet (Vetenskapsrådet, 2002). Jeg indledte samtlige interviews med informeret samtykke og jeg delte undersøgelsens overordnede formål (bilag), så deltagerne vidste, hvad de deltog i (Tanggaard & Brinkmann, 2010:443). Jeg gjorde det klart, at informanterne deltog frivilligt og orienterede dem om deres ret til når som helst at trække sig ud af undersøgelsen (Kvale, 2002:116). Jeg tydeliggjorde desuden, at interviewet ville blive behandlet fortroligt med anonymiseret navn og udsagn (Tanggaard & Brinkmann, 2010:443). Herefter bad jeg om samtykke til at optage interviewet for at slette optagelsen efter projektets aflevering.

I forbindelse med feltarbejdet i byretten gjorde jeg mig etiske refleksioner om min rolle som undersøger. I Danmark er alle retsmøder som udgangspunkt offentlige (Anklagemyndigheden.dk), hvorfor det ikke var nødvendigt at anmode om informeret samtykke fra retsmødets parter (Fangen, 2005:207 i Flower, 2018:90). Imidlertid var jeg åben og ærlig, når der blev spurgt ind til min tilstedeværelse. Jeg skrev tiltaleformer som anklager, forsvarer, dommer, tiltalte, vidne 1, vidne 2 etc. for at bevare en vis fortrolighed i form af anonymitet for retsmødets parter (Tanggaard & Brinkmann, 2010:443).

4. Resultat og analyse

I det følgende kapitel vil jeg med udgangspunkt i teori, begreber og tidligere forskning præsenteret i ovenstående kapitel, gennemgå og analysere forsvarsadvokaternes retssalsarbejde med fokus på interaktioner og følelser under retssager. Jeg vil navnlig fokusere på forsvarsadvokaten samt

relationen til klienter. Jeg vil løbende i analysen fremhæve interessante bidrag fra andre retslige aktører, hvor det er relevant.

Analysen indledes med at undersøge, hvordan forsvarsadvokater bruger dramaturgi (Goffman, 2020) i deres adfærd og fremtoning i retten, samt i samarbejdet med klienten. Anden halvdel af analysen undersøger forsvarsadvokaters følelser og følelseshåndtering i retten samt de følelsesregler, som hersker indenfor juraen med inddragelse af teori og begreber af Hochschild (1979, 2012). Desuden anvendes teori og tidligere forskning med henblik på at undersøge følelser samt advokaternes følelseshåndtering ud fra et magt- og statusperspektiv. Analysen udføres på baggrund af egen indsamlet empiri i form af 10 feltobservationer i Københavns Byret samt 4 kvalitative interviews med københavnske forsvarsadvokater.

4.1 Et respektfuldt ritual

Ifølge den dramaturgiske handlingsmodel kan man betragte straffesager som en teaterscene, hvor en optræden finder sted (Goffman, 2020). Ligesom teaterscenen, har retssager områder, som er afgrænset af barrierer for, hvad der kan opfattes (Goffman, 2020:141). Retssalen kan betragtes som frontstage og er altså det sted, hvor optræden udspiller sig (Goffman, 2020:141), med dommer og domsmænd som publikum. Pauser og eventuelle møder mellem forsvarer og tiltalte kan betragtes som backstage, hvor undertrykte aspekter kan komme til syne (Goffman, 2020:145). Pauserne er præget af uformel snak mellem retsmødets parter. Gangarealerne blev benyttet som venteområder inden retssagens begyndelse og var ligeledes præget af uformel, munter og forberedende stemning:

Retsmødet begynder inden længe, og jeg sidder i gangen. To mænd iført jakkesæt sidder et par meter væk og diskuterer ivrigt noget på den enes computerskærm. De er begge meget optaget og engageret i deres samtale, som centrerer sig om den kommende retssag. Tiltalte træder ind i gangen og bliver varmt modtaget af forsvarsadvokaten. De giver hinanden en highfive, som afsluttes med et kram. (...) Den afslappede stemning fortsætter selvom vi går ind i retssalen. Klokkeren nærmer sig 09.30 hvor retsmødet vil begynde og snakken udfaser. Da dommer og domsmænd indtræder i retssalen, bliver der helt stille og alle rejser sig. (Feltnote)

Den afslappede og uformelle stemning inden retsmødets officielle begyndelse kan betragtes som bagsideadfærd (Goffman, 2020:145). De to mænd i jakkesæt, anklager og forsvarer, har en afslappet fremtoning. De bruger tiden på at forberede sig til deres optræden. Stemningen mellem forsvarer og tiltalte bærer ligeledes præg af en uformel og munter omgangsform, som holdes forholdsvis skjult i facadeområdet. Forvandlingen når dommer og domsmænd indtager lokalet bekræfter den åbenlyse forskel på følelsesregler og interaktionsregler mellem bagside- og facadeområdet (Goffman, 2020,1956; Hochschild, 2012). Ved retsmødets start påbegynder en næsten rituel seance, hvor alle aktører indtager deres roller og hvor forsømmelse af dette kan blive opfattet som mangel på respekt (Goffman, 1956). Armin beskriver:

Når retten kommer ind, så rejser man sig op. Når man starter sin procedure, enten som anklager eller som forsvarer, så siger man Høje Domsmandsret (...) og det har noget at gøre med, at man skal vise respekt for retten. (...) og jeg skal også være med til at signalere, med min gøren og laden, en respekt overfor retten. (Armin)

Forsvarsadvokaten Armin forklarer rettens etikette, som fastsætter bestemte regler for passende handling. Det omfatter, at man rejser sig op, når domsmandsretten kommer ind og ud af retten. Professionelle til- og omtaleformer er ligeledes en væsentlig del af etiketten, herunder at man omtaler retten som retten, starter sin procedure stående og med sætningen Høje Domsmandsret, samt at anklager og forsvarer tiltales med titel og efternavn. Disse regler for adfærd har en interpersonel funktion. De forpligtelser til handlen og ageren, som forsvarer og anklager har i deres respektive roller, er ligeledes rettens forventninger og omvendt (Goffman, 1956:475). Alle rettens aktører har en funktion, en forpligtelse og en forventning, hvorfor det at handle i overensstemmelse med disse adfærdsregler er ”*suitable or just.*” (Goffman, 1956:473). Omvendt ville det føre til følelser af uro, hvis man brød disse adfærdsregler (Goffman, 1956:473). Dette blev eksemplificeret, da en anklager med en lidt afslappet tilgang kom til at afbryde dommer, hvilket medførte en skarp reprimande.

Armin beskriver ligeledes i ovenstående citat, at han har en forpligtelse til at signalere en respekt overfor retten. Denne forpligtelse er også rettens forventning (Goffman, 1956:473-474). Rettens adfærdsregler om blandt andet at rejse sig op for domsmandsretten er af asymmetrisk karakter, da dette er regler hvor forventningerne og forpligtelserne mellem parterne ikke er lige (Goffman,

1956:476). Dette skyldes, at retten er overordnet retsmødets andre parter og tildeles særlige rettigheder (Goffman, 1956:481). Disse adfærdsregler fungerer som et præsentationsritual, hvor retsmødets parter viser påskønnelse, respekt, ydmyghed overfor retten. Denne slags adfærd betegnes ligeledes som deference (Goffman, 1956:477). Under retsmøder er der mange måder hvorpå deference formidles. De retslige aktørers formelle tiltaleformer afspejler det som Goffman kalder undgåelsesritualer (Goffman, 1956:481), hvormed en aktør tager en respektfuld afstand til modtageren. Respekt og status til retten og de øvrige domstolsprofessionelle opretholdes og formidles ved sådanne ærbødighedsritualer.

4.2 En passende facade og påklædning

I retten er udtryksmekanismer som tøj, udsmykning, fysisk indretning, rekvisitter etc. allestedsnærværende. Retslokaler er indrettet ens med retten lidt hævet i midten, forsvarer til højre, anklager til venstre og vidneskranken placeret i midten. Man kan betegne retten som kulissen, der udgør de sceniske dele af udtryksudstyret, hvor den optrædende iscenesætter sit skuespil (Goffman, 2020:72). Dommeren bærer kappe under alle retsmøder. Ved samtlige observerede retsmøder havde de mandlige forsvarsadvokater jakkesæt på. Kristoffer beskriver forsvarsadvokatens tøj således:

Der ligger jo hele uniformsdelen i det. For mange. Som er et neutralt sprog. Det at advokaten kommer i noget som man kender som en advokatpåklædning tydeliggør jo rollen meget klart. Og det lever jeg også op til. (Kristoffer)

Man kan beskrive uniformsdelen som et tegnbærende middel, der er med til at kommunikere egenskaber, som advokaten ønsker fremhævet (Goffman, 2020:72, 1956:489). Kroppen er bærer af kulturelle koder og meninger, hvorfor jakkesættet kan være en indtryksstyringsstrategi (Goffman, 1956, 2020), der er med til at formidle blandt andet professionalisme og respektabilitet. Ligesom advokaten bruger sin påklædning til at styre det indtryk, han efterlader hos andre, observerede jeg ved flere lejligheder tiltalte og forurettede anvende disse ressourcer som del af deres optræden.

Tiltalte kommer ind ad døren. Han er påpasselig i sine bevægelser og snakker meget lavt. Han har briller på og en julesweater. Sweateren er rød, blå og grøn og på fronten er der tre pingviner med nissehuer på. (...) Efter retsmødet snakker jeg med anklager. Hun spørger lidt

ind til hvem jeg er, og jeg fortæller om min opgave. Anklager er interesseret og pointerer tiltaltes julesweater, hvortil hun tilføjer; ”Well played, forsvarer”. (Feltnote)

Gennem det som Goffman kalder *demeanor* kan individet formidle egenskaber, som individet enten ønsker at påtage sig eller tage afstand fra (Goffman, 1956:489). I eksemplet ovenfor er tiltalte en familiefar tiltalt for overfald på moren til sin søn. Iklædt en julesweater og med en forsigtig og lavmælt fremtoning kommunikerer tiltalte egenskaber, der adskiller sig fra hvad man ellers forbinder med en voldelig gerningsmand. Goffman påpeger, at det ikke er muligt blot at erklære disse ønskede egenskaber, men at man skal overbevise publikummet, som fortolker ens synlige optræden (Goffman, 1956:489). Således kan tiltalte benytte ressourcer som påklædning og rolig opførsel i sit forsøg på at signalere ønskede karaktertræk overfor domsmandsretten og kontrollere det indtryk, han efterlader. Imidlertid er der ligeledes indtryk, den tiltalte ikke selv kontrollerer. Som Kristoffer beskriver: ”Du kommer jo allerede med en etikette på, der hedder, at du er tiltalt. Så allerede der er du bagud”. Hertil forklarer Kristoffer ligeledes, at han i sit arbejde som forsvarsadvokat, skal forsøge at give klienten en neutral position at tale ud fra.

Jeg taler for eksempel med dem om, hvad man skal tage på af tøj. Jeg taler med dem om hvorvidt man skal komme ubarberet eller med håret sat nogenlunde ordentligt, hvordan man skal sidde, og hvordan man skal prøve at svare. Hvordan man kan være i øjenkontakt.
(Kristoffer)

Ovenstående citat, samt anklagerens bemærkning, indikerer således at forsvarsadvokaten hjælper og vejleder deres klienter til en passende *demeanor* samt brug af *personlig facade* i retten (Goffman, 2020:71, Goffman, 1956:489). Klientens udtryksformer som påklædning samt måde at opføre sig på, er således gennemgået med advokaten forinden retsmødet. Dette samt samarbejdet inden retsmødet vil blive fremhævet i det følgende afsnit.

4.3 ”Øve sine replikker”

Som observatør i felten har jeg adgang til bagsideområdet på gangarealerne og i pauserne. Som beskrevet ovenfor er bagsideområdet modsat facadeområdets - retsmødets - reelle optræden, mere uformelt og afslappet. Imidlertid er der et bagsideområde, som jeg ikke har adgang til; mødet

mellem forsvarer og klienten inden retsmødet. I forbindelse med et interviewspørgsmål om afhøringer af tiltalte og vidner, forklarer Kristoffer således:

Med din egen klient er det jo også sådan, at man har indøvet forklaringen mange gange, fordi man har testet hvad forklaringen ... man har testet hvad klienten vil sige, og man har spurgt klienten på alle mulige forskellige måder. (Kristoffer)

Ovenstående citat viser den forberedelse, der finder sted i det bagsideområde, som mellem forsvarer og klient udgør (Goffman, 2020:145). Som Kristoffer beskriver, tester man tiltaltes forklaring mange gange inden "tæppet går op", og optræden skal fremføres for publikum i retten. Dette tjener både forberedelse for forsvarer, men også for tiltalte, som kan få lov til at "øve sine replikker". Det er i bagsideområdet, at undertrykte aspekter, som man ikke vil vise i facadeområdet, kommer til syne (Goffman, 2020:145), hvorfor forsvarer og tiltalte kan teste og forberede deres optræden. Som forsvarsadvokaten Armin fremhæver: "Jeg har den funktion, at jeg skal hjælpe min klient med det bedst mulige resultat", hvorfor bagsideområdet kan benyttes til at påvirke den definition af situationen, som domsmandsretten når frem til under deres optræden (Goffman, 2020:57). Ved særligt én afhøring af en person tiltalt for vold og voldtægt, blev jeg opmærksom på de forberedelser, der finder sted inden et retsmøde.

Forsvarer afhører tiltalte. Han stiller en række spørgsmål og viser ham nogle dokumenter, som han ønsker tiltaltes forklaring på. Tiltaltes svar bærer i høj grad præg af, at forsvarer og tiltalte har mødtes dagen forinden og snakket hele afhøringen igennem. Han refererer gentagne gange til dette møde, som konsekvent indgår som en del af tiltaltes svar på spørgsmålene. Tiltalte siger flere gange: "Ligesom vi snakkede om i går til mødet så (...)" eller "det fik jeg først at vide i går til mødet da du fortalte mig det". (Feltnote)

Jeg mærker en let irritation fra forsvarer, hvilket jeg ikke kan være sikker på, om er en overfortolkning. Imidlertid blev jeg i høj grad opmærksom på tiltaltes gentagende refereren og blotlæggelse af, hvad mødet mellem forsvarer og tiltalte omhandlede. Det blev blotlagt, hvad der var blevet drøftet, og bagsideområdet blev således synliggjort af tiltalte. Goffman skriver således: "Eftersom en forestillings afgørende hemmeligheder er synlige på bagscenen ... er det naturligt at forvente, at passagen fra facade- til bagsideområdet vil blive holdt afspærret for publikum ..."

(Goffman, 2020:147). Mødet mellem forsvarer og tiltalte, hører til bagsideområdet, hvorfor drøftelser foregået her formentlig kan indeholde aspekter, som skal holdes skjult i facadeområdet (Goffman, 2020:145). Den optrædende – i dette tilfælde både forsvarer og tiltalte - mister således kort kontrollen over bagscenen. Kontrol over bagscenen er ifølge Goffman en udbredt indtryksstyringsteknik (Goffman, 2020). Som Kristoffer beskriver, er en afhøring mellem forsvarer og tiltalte forholdsvis indøvet, da de to parter har gennemgået forklaringen flere gange. Denne optræden og/eller rutine er således forbundet med et nært samarbejde. Skal en holdoptræden være vellykket og fremhæve en ønsket definition på situationen, skal omfanget og karakteren af det som muliggør dette samarbejde være forholdsvis skjult for publikum (Goffman, 2020:139), hvorfor den enes afsløring af skuespillet kan være uhensigtsmæssigt for de optrædende som et hold (Goffman, 2020:117-119). Tiltaltes gentagne blotlæggelse af mødets holdarbejde kan således ses om en afsløring af bagscenen.

Et optrædende hold er altså afhængige af hinanden i forsøget på at styre publikums opfattelse af en situation (Goffman, 2020:121). Forberedelserne i bagsceneområdet, herunder mødet mellem forsvarer og klient, er afgørende for holdets samarbejdende optræden. Bliver dette brudt, beskriver Armin det således:

Det kan være at man som forsvarer har en forventning om, at klienten forklarer sig på en måde, og så kommer du og forklarer dig på en helt anden måde, end det man havde forventet. Det kan man godt blive sur over. (...) Du vil ikke kunne mærke det på mig, mens vi sidder der. Men jeg kan godt tage bladet fra munden overfor klienten bagefter. Og udtrykke min uforbeholdne utilfredshed. (Armin)

Armins følelser af vrede og frustration kan afspejle et brud på den afhængighed og fortrolighed, som findes mellem holddeltagere (Goffman, 2020:121). En holdoptræden, organiseret og planlagt på bagscenen, forsømmes (som i ovenstående) af tiltalte, hvilket resulterer i følelser af utilfredshed og irritation hos forsvarer. Som observerende i felten var det sjældent, at jeg bemærkede følelser af frustration og vrede fra forsvarers side. Ligesom Armin beskriver, holder han disse følelser skjult i facadeområdet men udtrykker det efterfølgende overfor tiltalte. Følelser af vrede og irritation var hovedsageligt synlige og fremtrædende i situationer, hvor tiltaltes sag var på spil, eller hvor forsvarer var utilfreds med behandling af klienten. Imidlertid kan følelser som irritation og vrede,

som citatet ovenfor eksemplificerer, være en hindring i forsvarer-klient relationen. Håndteringen af dette vil blive uddybet i de følgende afsnit.

4.4 Et strategisk system

Gennemgående for de interviewede forsvarsadvokater er, at de bevidst og strategisk opretholder en ydre gestus, som de vurderer mest gavnlig for deres klients sag. Som forsvarsadvokat Kristoffer beskriver: "... jeg kan jo føle og mene alt muligt inde i mig selv som menneske. Det kan godt være, det ikke nødvendigvis gavner min klients sag at få det frem, og i givet fald må jeg så lade det passere". Således afspejler Kristoffers ydre display hans afvejning af, hvorvidt det gavner den pågældende klient. En anden forsvarsadvokat forklarer følelseskuespillet som et strategisk system:

(...) det kan være forurettede, eller vidner som sidder og forklarer om oplevelsen, som bliver meget kede af det og berørt over et eller andet. Det kan jo godt røre én også (som forsvarsadvokat). Men hvor man helst ikke skal vise for meget, at det rører en. Men det kan også godt være smart at gribe det. Der er noget strategisk i, hvad synes man gavner klienten bedst, i situationen hvor der opstår et eller andet. Nogle kan finde på at angribe den forurettede. Men det kan også nogle gange være bedst at omfavne det. (Uffe)

Eksemplet illustrerer hvordan sympati kan benyttes strategisk under et retsmøde. Det ydre display afspejler ikke nødvendigvis forsvarsadvokaternes indre følelser, hvorfor man kan argumentere for, at respondenterne i deres arbejde leverer *surface acting*, hvor deres ydre følelsesfremtoning ikke nødvendigvis stemmer overens med deres indre (Hochschild, 2012:37-38). Med udgangspunkt i Uffes beskrivelse virker det til, at følelserne udtrykkes bevidst og strategisk med henblik på at gavne klientens sag. Det vil sige, nogle følelser undertrykkes, mens andre omfavnes. Det at udvise sympati til et andet menneske kan svare til at give status (Clark, 1990, Collins, 2004 i Blix & Wettergren, 2018). Det kan derfor være risikabelt at udtrykke, og en del af de strategiske overvejelser.

I et interview med Holger forklarer han om vidne- og/eller offerforklaringer, der vækker følelser af ubehag og empati: "Jeg prøver at virke som om, det slet ikke berører mig. Jeg er jo nødt til ligesom at have den professionelle tilgang til det." Her er Holgers følelseshåndtering dybt forankret i det følelsesregime og de følelsesregler, der hersker inden for det vestlige demokratiske retssystem, hvor

følelser og jura er adskilt (Blix & Wettergren, 2018:8, se også; Maroney, 2011 i Blix & Wettergren, 2016). Citatet eksemplificerer denne opdeling, hvor Holger selv opstiller professionalisme og det at udtrykke følelser under en retssag som hinandens modpoler. Selvom Holger kan blive berørt under følelsesladede afhøringer, gemmer han det væk i facadeområdet og tillægger sig via *surface acting*, de herskende følelsesnormer i retssystemet. Han siger ligeledes: ”du får næsten det indtryk, at jeg sidder med stoneface hele tiden. Det gør jeg ikke helt, men jeg er jo ligesom nødt til at tage mig af hans (tiltaltes) overordnede interesser”. Et andet vigtigt begreb er magtfølelser, hvor følelsesmæssige udfoldelser som vrede, uhøflighed, kedsomhed kan tolkes som magtudtryk, der tilhører personer i overlegne positioner (Blix & Wettergren, 2018:13). Armin forklarer om afhøringer af vidner:

Hvis det er et vidne, hvor jeg gerne vil pille ved vidnets troværdighed eller forklaring, så er det klart at så kan det måske godt være en lidt mere ... man ville måske kalde det en fjendtlig afhøring. (...) men det er langt fra udgangspunktet. (Armin)

Respondenternes følelsesudtryk under afhøringer, herunder eksempelvis Holgers stoneface eller Armins fjendtlighed, kan betragtes som et udtryk for advokatens magt i relation til vidne/forurettede (Blix & Wettergren, 2018:13). Det at forholde sig til vidne- og/eller offerforklaringerne med emotionel afvigelse (Scarduzio, 2011), såsom stoneface, fjendtlighed eller aggressivitet, kan man argumentere for er magtfølelser, der positionerer advokaterne med magt. Det kan være situationsbestemte strategier for deres følelseshåndtering. Som Armin beskriver, er dette en strategi han bruger når han ønsker at ”pille ved vidnets troværdighed”. Ifølge Hochschild kan aggressivitet være emotionsarbejde, hvorfor forsvarsadvokatens (sometider) aggressive eller fjendtlige tilgang kan være udtryk for et emotionsarbejde, der ligesom regningsopkræveren udføres med henblik på at udtømme vidnets status (Hochschild, 2012:139) og dermed troværdighed (jf. Armins citat).

Forsvarsadvokaten Uffe beskriver imidlertid, at der også kan være situationer, hvor det kan være strategisk godt, at man som forsvarsadvokat omfavner og udtrykker sympatiske følelser overfor eksempelvis forurettede under en vidneforklaring. Her udtrykker forskningen, at magtudtryk hos dommere også kan være demonstrationer af tålmodighed og lytten (Ptacek, 1999; Roach Anleu og Mack, 2013 i Blix & Wettergren, 2018:13), hvorfor denne tilgang i forbindelse med en følelsesladet afhøring også kan være strategisk godt, da det positionerer advokaten med overskud og magt i

relation til forurettede. En anden erfaren advokat, Armin, beskriver, hvordan udgangspunktet altid er at berolige og være venlig overfor ikke-retslige aktører i retten.

Det er min arbejdsplads. Jeg er vant til at komme her. Så jeg har jo ikke nervøsiteten siddende udenpå tøjet. Men det har dem som ikke er vant til at komme her. Både tiltalte, vidner og forurettede. Jeg skal bidrage til at få folk til at falde til ro og føle sig godt behandlet.

Både Uffe og Armins beskrivelser om at udstråle venlighed og/eller sympati overfor vidner/forurettede kan belyses på flere måder. Forsvarsadvokaten har en magt, når han træder ind i retslokalet, hvorfor et omsorgsfuldt ansvar følger med (Blix & Wettergren, 2018:117). Armins refleksion om at han skal ”bidrage til at få folk til at falde til ro og føle sig godt behandlet” tydeliggør dette ansvar. Hertil kan man ligeledes tilføje Blix og Wettergrens (2018) forskning om, at en dommer gennem omsorg og skånsom behandling kan føle trøst i sin magt. Respondenternes venlige og skånsomme behandling overfor andre ikke-retslige aktører i retslokalet kan formentlig afspejle et magtubehag (Kemper, 2006:98-99), herunder en følelse af skam ved overdreven magt i relation til en modpart, hvorfor dette kan trøstes ved tilpasning i magtudøvelsen i form af sympatisk og venlig behandling (Blix & Wettergren, 2018:117). Ud fra Armins citat kan man argumentere for, at hans venlige og skånsomme behandling mod vidner og/eller tiltalte beror på en bevidsthed om magt, herunder eventuelt magtubehag, hvorfor dette åbner op for refleksivitet i Armin, samt en situeret tilpasning i magtudøvelsen. Dette kan således betragtes som Armins måde at håndtere og takle et eventuelt magtubehag.

4.5 Vrede og irritation

Følelser af vrede og irritation var velkendte blandt respondenterne. Først og fremmest var det omtalt, at disse følelser kunne opstå mellem forsvarer og klient. Dette udsprang især som følge af brud på forventninger og aftaler mellem forsvarer og tiltalte jf. ovenstående citat fra Armin (s. 24). Her kan irritation ses som en konsekvens af brud på den gensidige afhængighed og fortrolighed, der er mellem holdoptrædende, herunder forsvarer og klient (Goffman, 2020:121). Dette brud efterlader forsvarsadvokaten mere eller mindre uforberedt i øjeblikket, hvilket formentlig kan være en trussel mod den magt, han har i retten – set i relation til eksempelvis anklageren - hvorfor dette kan frembringe følelsesmæssige reaktioner som frygt og vrede (Kemper, 2006:98). Desuden kan

Armins irritation mod tiltalte ligeledes være et udtryk for mistet status, da status som situationsbestemt afspejler frivillig efterlevelse (Kemper, 2006:90). Ved det forberedende møde mellem advokat og tiltalte har advokaten ofte vejledt tiltalte i forhold til hans handlen og ageren i retten. En forsvarsadvokat forklarer om dette; ”Jeg har måske advaret dem og sagt, at hvis du forklarer dem sådan og sådan, så er vi færdige” (Holger). Hvis tiltalte ikke efterlever disse råd fra forsvarer, kan dette formentlig opfattes som en trussel mod forsvarsadvokatens statusposition set i relation til tiltalte, hvilket kan afføde følelsesmæssige reaktioner som vrede (Kemper, 2006:100). En situation som ovenstående er ikke bare en trussel mod tiltalte, men formentlig også en trussel mod forsvarsadvokaten. Der truer hans evne til at bevare et passende indtryk i retten (Goffman, 2020). Bemærk Holgers brug af ord; ”så er vi færdige”. Advokatens status og magt kan formentlig også være truet, hvorfor han gennem dramaturgi og emotionsarbejde skal forsøge at afhjælpe og genoprette det indtryk, der efterlades (Goffman, 2020, Hochschild, 2012).

Armins udtryk af vrede og utilfredshed overfor klienten kan være en måde at bruge vrede som magtmiddel (Scarduzio, 2011, se også; Blix & Wettergren, 2018:12). Desuden kan det, at Armin udtrykker sin ”uforbeholdne utilfredshed” overfor tiltalte, være et udtryk for hans privilegerede magt position, da udtryk for vrede overfor en anden person, afhænger af ens egen privilegerede magtposition i relation til den anden (Kemper, 2011 i Blix & Wettergren, 2015). Det at Armin kan blive vred på tiltalte og ligeledes udtrykke det kan være et udtryk for, at Armin ikke modtager den status han forventer fra tiltalte, herunder frivillig efterlevelse, og bruger magt, herunder sin vrede, til at genoprette den (Blix & Wettergren, 2015)

Skulle der opstå irritation fra forsvarsadvokaterne rettet mod tiltalte, var dette skjult for retten. Som Armin beskriver, udtrykker han sin utilfredshed overfor tiltalte, enten under retsmødets pauser eller efter endt retsmøde. Således var følelserne gemt væk i facadeområdet, men udtrykt på bagscenen (Goffman, 2020). Følelser af irritation mod tiltalte er forholdsvis åbenmundet blandt forsvarsadvokaterne, hvorfor man kan argumentere for, at det er acceptabelt i henhold til følereglerne (Flower, 2018:190), imidlertid er dens visning afhængig af konteksten. En anden forsvarsadvokat forklarer, hvordan han undlader at afsløre så meget som et rynket øjenbryn, selvom tiltalte siger noget under et retsmøde, som vækker følelser af irritation:

... Hvis du ved at din klient gør noget dumt, så nytter det ikke noget at jeg sidder med himmelvendte øjne. (...) Det vil ikke gavne klienten. (Holger)

Citatet illustrerer, hvordan Holgers ydre display ikke afspejler hans indre, da dette ikke vil gavne klienten. Desuden kan man argumentere for, at Holger selv laver en dramaturgisk analyse af sin følelseshåndtering. Han opridser en situation, hvor en klient ”gør noget dumt”, hvortil han reflekterer over, hvad han ikke skal gøre for at forværre situationen, herunder himle med øjnene. Altså er dette et udtryk for Holgers eget dramaturgiske perspektiv på emotionsarbejdet. Klientens optræden er i risiko for at blive ”afsløret” eller ”ødelagt”, hvorfor hans egen adfærd bliver afgørende for ikke at forværre situationen. Hans mål er således at bevare et specifikt socialt indtryk, bevare ”face” (Flower, 2018, 2019), hvorfor Holger i denne situation skal have fuld kontrol over sin mimik og bevægelser. Dette bevidner ligeledes, at han er i fuld kontrol over sin fremtoning, selv når det ikke er ham, som optræder (Goffman, 2020).

4.6 Kontroverser bag kulisserne

Respondenterne beskrev ligeledes, hvordan irritation og vrede kunne opstå, hvis tiltalte opførte sig opbrusende i retten, eller hvis der opstod uoverensstemmelser om forsvarsadvokatens adfærd og strategi. Uffe forklarer således om situationer, hvor klienten ønsker en mere aggressiv fremgangsmåde fra ham som forsvarer:

Der kan være situationer, hvor klienten ønsker en eller anden fremtoning fra mig, altså fra advokaten, hvor man ikke selv synes, at det ville være passende at komme med sådan en fremtoning. Der kan godt opstå en diskussion hvor man siger det vil jeg ikke, det gavner ikke dig ikke, og klienten bliver ved med at sige at, det vil de have. Der kan også godt opstå en irritation, fordi man gider jo heller ikke at udstille sig selv som en eller anden kæmpe idiot. Jeg har jo også en masse på spil hver gang, det er jo også mit omdømme (der er på spil) hver gang, jeg er i retten. Det er jo ikke kun klienten. Man er jo også selv et eller andet form for varemærke, man selv skal varetage og passe lidt på. (...) Hvis klienten siger, man skal råbe op, må man jo forklare, at det synes man ikke er nogen smart ide, men hvis der er et ønske om det, må man jo råbe mere op end man selv ønsker.

Der er mange aspekter i ovenstående citat, som er interessante at undersøge nærmere. Først og fremmest kan man argumentere for, at der er et sammenstød mellem de adfærds- og følelsesregler, som advokaten har kendskab til og internaliseret qua sit erhverv og sin arbejdsgang i retten, herunder rettens følelsesmæssige regime (Blix og Wettegren, 2016, Flower, 2018:36), versus tiltaltes forventning og ønske til advokatens fremtoning som mere aggressiv. Uffe forklarer ligeledes: ”Det kan godt være, at klienten synes, det er smart at råbe op, men hvor de fleste dommere sidder og tænker, det kan vi jo godt lure det der. Det synes vi overhovedet ikke om.” Her reflekterer Uffe over rettens adfærds- og følelsesmæssige normer som modstridende til tiltaltes, hvorfor han ikke mener, at en mere aggressiv fremfærd vil gavne klientens sag. Imidlertid udtrykker Uffe, at hvis klienten virkelig ønsker at advokaten råber mere, ”må man jo råbe mere end man selv ønsker”. Dette er ligeledes interessant, da det afslører en kompromisvilje fra Uffe, som indikerer en kompleksitet i status-magt relationen mellem forsvarsadvokat og klient. Nogle klienter føler sig formentlig bedst repræsenteret og forsvaret, hvis advokaten kører en mere aggressiv strategi i retten. Imidlertid kan dette være i uoverensstemmelse med advokatens ønsker til at drive sin praksis, så den harmonerer med rettens normer og eventuelt egne værdier. Når dette udløser en irritation hos Uffe, men han alligevel sommetider vælger at efterleve sin klients ønske med en mere hård fremtoning i retten, kan det være udtryk for et dilemma mellem at vinde rettens tillid og efterleve juraens følelsesregler på den ene side, og på den anden side at signalere overfor sin klient, at man forsvarer dem bedst muligt ud fra klientens egen opfattelse af et godt forsvar. Uffe uddyber:

Der er nogen, der kører en strategi, hvor man er mere aggressiv, altid, overfor vidner eller overfor forurettede. Hvor klienten måske synes rigtig godt om det, men hvor det måske ikke gavner sagen. Men klienten føler sig i hvert fald forsvaret.

Ifølge citatet kan den aggressive strategi være resultatet af klientens ønske og ligeledes bidrage til, at klienten føler sig forsvaret. Således kan man argumentere for, at advokaten foranstalter klientens normer om følelsesregler, hertil at blive vred som forsvarer. At være aggressiv kan, som sagt, være emotionsarbejde (Hochschild, 2012:147). Det at forsvarsadvokaten vælger at fremføre et mere aggressivt display, efter klientens ønske, kan i nogen grad sidestilles med Hochchilds beskrivelser af regningsopkræveren, som efter chefens/firmaets ønske agerer aggressiv overfor kunderne for således at nedslide kundens modvilje mod at betale (Hochschild, 2012:139). På samme måde kan en aggressiv tilgang i retten være et ønske fra klienten, hvilket forsvarsadvokaten sommetider

efterlever. Jeg vil med udgangspunkt i Uffes følelser af irritation belyse, hvorvidt forsvarsadvokatens emotionsarbejde i retten i form af aggressivitet kan afspejle en konflikt i magten mellem forsvarsadvokat og klient. Som jeg overhørte en forsvarsadvokat sige til sin klient: En advokats succes afhænger i høj grad af det ry, man har inde i fængslerne (Feltnote). Magt kan udøves med sladder og gossip (Kemper, 2006:90), hvorfor man kan rejse spørgsmålet, hvorvidt klienten ligeledes har en magt over forsvarsadvokaten?

Uffes irritation, i situationer hvor er der uoverensstemmelser om hans fremtoning, kan ligeledes afspejle de følelsesmæssige spændinger, der kan opstå, når magt- og statuspositioner udfordres (Kemper, 2006). Tiltalte udfordrer hans status ved at positionere sig med krav, som advokaten skal efterleve mere eller mindre frivilligt. Er advokatens status truet og værdier krænket, kan det resultere i følelsesreaktioner som irritation og vrede (Collins, 2004 i Blix & Wettergren, 2018:36).

4.7 Strategisk vrede

Følelser af irritation og vrede kan imidlertid også opstå mellem forsvarsadvokaten og de andre retslige aktører samt forsvarsadvokaten og vidner og/eller forurettede. Under et retsmøde omhandlende vold på gaden dukker forurettede op i politiuniform, da han skal afgive forklaring. Forurettede var blevet overfaldet af forsvarsadvokatens klient en nat på vej hjem fra byen. Forurettedes erhverv er politibetjent, dog var han i gerningsøjeblikket ikke på arbejde og ej heller i politiuniform.

Forurettede kommer ind. Han er iklædt en politiuniform med dertilhørende udstyr herunder vest og pistol. Efter ham kommer to andre politibetjente. De er begge i civiltøj. Den ene har et politiskilt om halsen. Den anden bærer, udover sit almindelige tøj, en stor sort vest med en masse store lommer. Lommerne er fyldt med politiudstyr, herunder våben og diverse radiotelefoner. Alle tre betjente bærer våben. Dommer ser undrende ud og kigger på forsvarer. Forsvarer kigger tilbage på dommer. Dommer spørger forsvarer om deres politiuniform. Han ser irriteret ud, hvortil han svarer; "Så kan dommer selv tænke over, hvad det handler om". (...) Under proceduren rejser forsvarer sig. Hans stemme er høj, og hans tone er bestemt. Han kritiserer, at vidnet ankommer i politiuniform. Påtaler at den ene ligner en fra aktionsstyrken,

imens han ryster på hovedet. Forsvarer udtrykker sig meget tydeligt og siger, at det er langt over strengen, upassende og en magtanvendelse. (Feltnote)

Feltnoteobservationen byder på mange refleksioner. Først og fremmest kan man argumentere for, at forsvarsadvokatens følelsesudfoldelser, i form af nedtonet (men umisforståelig) vrede er strategisk anvendt, da det formentlig kan gavne klienten, da klienten bliver iscenesat som offer for vidnets magtanvendelse. Hertil er forsvarsadvokatens følelser formentlig styret med henblik på at forme en passende følelsesmæssig udstilling af loyalitet overfor klienten (se; Flower, 2018:213). Således prøver forsvarsadvokaten, gennem udtryk for sympati og respekt overfor klienten, at etablere en status i klienten, og omvendt bruge vreden rettet mod vidnet til at genoprette sin egen magt i retslokalet (Kemper, 2006, Kemper, 2011 i Blix & Wettergren, 2018:13). Desuden kan det være et forsøg på at nedpille vidnets status (Hochschilds, 2012:138-147). Derudover kan advokatens vrede være en reaktion på vidnets overdrevne magt/status i situationen, der kan opfattes som en trussel mod hans egen (Kemper, 2006). Han benytter selv udtrykket ”magtanvendelse” til at beskrive situationen med vidnets påklædning. Omvendt kan man argumentere for at vidnet ved at trække på sin status som politibetjent bruger udtryksmekanismer i form af sin uniform på at distinktere sin status (Goffman, 2020:72) i forsøget på at opnå magt i retslokalet.

5. Slutdiskussion

I denne opgave har jeg anvendt etnografiske observationer og interviewe til at undersøge, hvordan forsvarsadvokater bruger dramaturgi i udførelsen af deres rolle som forsvarsadvokat, samt hvordan dette implementeres i samarbejdet med deres klienter. Desuden har jeg udfoldet, hvordan følelser bliver håndteret i forsvarsadvokatens retssalsarbejde, samt hvordan dette bliver reflekteret over af studiets respondenter. Slutteligt har jeg forsøgt at undersøge disse følelser og følelseshåndteringsstrategier ud fra studier og teorier om status og magt.

Forsvarsadvokaterne følger de interaktionsregler og følelsesregler, som hersker indenfor retten. Ærbødighedsritualer overfor retten, jakkesættet som advokatuniform, og en kontrol over egen samt klientens ydre fremtoning, herunder formidlingen af et passende indtryk, er alt sammen måder, hvorpå forsvarsadvokaten bruger dramaturgi og indtryksstyring i udførelsen af deres arbejde i retten. Derudover fandt jeg, at der er et samarbejde mellem forsvarsadvokat og klient. Et

samarbejde som finder sted inden retsmødets påbegyndelse, herunder i et bagsideområde, og som bl.a. bidrager til at forsvarsadvokaten kan forberede sin egen, sin klients samt deres fælles holdoptræden under en given retssag. Dette samarbejde har det formål, at advokaten kan styre og kontrollere det formidlede indtryk. Disse resultater ligger nært Lisa Flowers afhandling (2018) omhandlende følelser og interaktioner blandt forsvarsadvokater i svenske retssale. Her finder Flower bl.a., opbygningen af forsvarsteamet er centralt i rollen som forsvarsadvokat (Flower, 2018:227).

Imidlertid kan der under straffesager opstå uforudsete hændelser, som kan påvirke det indtryk, som forsvarsadvokaten ønsker formidlet. Eksempler på dette kan som vist i opgaven være, hvis klienten siger noget under sin afhøring, som ikke er aftalt på forhånd. Dette kan lede til følelser af vrede og irritation hos forsvarsadvokaterne som på trods af, at det er forholdsvist almindeligt forekommende blandt opgavens respondenter, skjules i facadeområdet.

Forsvarsadvokaterne overholder langt hen ad vejen det følelsesregime, der hersker i retten. Dette gøres blandt andet ved at udtrykke følelser, der opstår under retsmøder, forholdsvis subtilt. Eller ved gennem emotionsarbejde at forme følelsesudtryk, så de stemmer overens med rettens følelsesregime. Derudover er forsvarsadvokaternes følelshåndtering i høj grad en strategisk vurdering af, hvorvidt det vil gavne klienten eller ej. På den måde bruger advokaterne emotionsarbejde og dramaturgi til at opretholde et passende ydre display, der formidler det indtryk til retten, de vurderer mest gavnligt. Dette gælder selvom det er klienten selv, som siger eller opfører sig uhensigtsmæssigt i retten, hvorfor både klientens optræden, advokatens optræden samt holdoptræden er på spil. Så er det en del af advokatens rolle, gennem emotionsarbejde og indtryksstyringsteknikker, at formidle et passende indtryk til publikum.

Forsvarsadvokaterne udtrykker desuden at de som udgangspunkt foretrækker at behandle vidner med venlighed fremfor at møde dem med aggressioner. Man kan argumentere for, at en venlig og sympatisk tilgang fra advokatens side skaber en tryghed hos vidnet, hvilket jf. Armins citat om at bidrage til at få vidner til at falde til ro, også kan være en strategisk tilgang, der er nyttig under afhøringer. En strategi, der har til formål at skabe en "falsk" tryghed i vidnet, som muligvis senere kan bruges til klientens fordel (Flower, 2018:221).

Omvendt kan denne venlighed ligeledes være udtryk for noget andet. I afsnit 2.2 redegør jeg for, hvordan følelser af overdreven magt i en relation kan efterlade individet med skam og pinlighed. I forbindelse med dette, gennemgår jeg et studie (Blix & Wettergren, 2018), som bl.a. finder, at dommere tackler magtubehag og finder trøst i magt gennem handlinger af omsorg og venlighed. Dette anvender jeg i analysen til at sammenholde med respondenternes, herunder især Armin og Uffes, refleksioner om venlig og skånsom behandling af ikke-retlige aktører under retsmøder. Armin udtrykker umiddelbart en bevidsthed om sin magt, hvorfor dette kan indikere, at han gennem situeret tilpasning forsøger, med venlig og skånsom behandling, at imødekomme det ansvar, der er forbundet med det at have magt. Og på samme måde formentlig finder en trøst i denne magt, hvis magten føles for overvældende.

Forsvarsadvokaternes generelle venlighed i retten, hvad enten det bunder i et eventuelt magtubehag eller taktisk strategi, kan ifølge informanterne blive erstattet af en fjendtlighed og/eller aggressivitet. Først og fremmest vil jeg henvise til Armins citat om, at hans afhøringsmetode kan blive fjendtlig, hvis han ønsker at pille ved vidnets troværdighed. Dette kan ligeledes sidestilles med Uffes beskrivelser om, at advokatens følelser ofte udtrykkes strategisk efter situationen. En fjendtlig strategi kan således være brugbar, hvis målet er at pille ved vidnets troværdighed. Dette kan ligeledes sidestilles med regningsopkræveren, som bruger aggressioner som emotionsarbejde til at udtømme en kundes status, eller med teorier om magt- og statuspositioner som bl.a. angiver at vrede, frustration og uhøflighed bruges som magtmidler.

Dernæst er der efter forsvarsadvokatens Uffes udtalelser grund til at spekulere i, hvorvidt advokatens eventuelle aggressive tilgang under retsmøder skyldes et klientønske, som forsvarsadvokaten efterlever. Dette klientønske kunne, ifølge Uffe, sommetider føre til diskussioner mellem klient og advokat, hvilket Uffe ligeledes beskriver som en primær årsag til irritation og vrede mellem forsvarer og klient. Denne uoverensstemmelse kunne være interessant at undersøge yderligere, herunder i hvor høj grad aggressioner i retten skyldes et emotionsarbejde, der bunder i lydørhed og loyalitet overfor klienten. Samt hvorvidt dette, til trods for at Uffe beskriver det som risikabelt (jf. rettens følelsesregime), kan skyldes en magt/status konflikt i relationen mellem forsvarsadvokat og klient. Herunder at forsvarsadvokaten i bestræbelsen efter et godt ry (i fængslerne) i nogen grad går på kompromis med rettens interaktions- og føleregler for at imødekomme klientens ønske. Flower skriver i sin afhandling, at loyalitetsarbejde indebærer både

teamwork, emotionsarbejde samt facework (2018:229), hvorfor jeg ud fra min opgaves resultater kan rejse spørgsmålet om, hvorvidt aggressioner udtrykt under retsmøder for københavnske forsvarsadvokater er en del af et loyalitetsarbejde? Imidlertid fremhæver Flower, hvordan forsvarsadvokaterne (i hendes studie) positionerer sig væk fra kæphøj og aggressiv retssalsopførsel, herunder ”aggressive facework” som såkaldte ”Stockholm lawyers” gør brug af (Flower, 2018:115). Her beskrives det desuden, at denne slags demeanor er ilde set blandt forsvarsadvokaterne, da det er en markedsføringsstrategi for at få kunder. Det kunne således være interessant at undersøge dette med en vinkel, der undersøger, hvorvidt ”københavnske forsvarsadvokater” justerer deres præstationer, herunder anvender aggressiv facework, for at gøre klienten glad, få et godt ry og dertil flere kunder. Dette antydes af forsvarsadvokat Uffes beskrivelser samt feltnotebeskrivelsen om at ”en advokats succes afhænger af hans ry i fængslerne”.

Med magt- og statusperspektivet i spil fandt jeg ligeledes, at følelsesudtryk som irritation og vrede kunne forekomme i retten, hvis der var magt- og statuspositioner på spil. Desuden fandt jeg frem til, at forsvarsadvokaternes følelsesudtryk formentlig kunne være situationsbestemte strategier, der ligeledes bundede i magt- og statusdynamikker. Dette med henblik på studierne (Scarduzio, 2011, Blix & Wettergren, 2018) af, at fjendtlighed, vrede, kedsomhed, uhøflighed eller det såkaldte ”stone-face” kan være udtryk for magt og ligeledes kan bruges som magtmiddel. Imidlertid bruger Flower begrebet ”stone-face” til at henvise til et fagligt værktøj, forsvarsadvokaten benytter i situationer, hvor visse følelser skal skjules og et ”stony face of professionalism” skal fremvises (Flower, 2018:125). Dog mener jeg ikke, at dette modsiger hinanden, da professionalisme formentlig også kan udtrykke magt og status.

Man kan ikke skelne et fund fra sin metode (Emerson et.al, 1995), hvorfor jeg i slutningen af min rapport reflekterer over, hvorvidt mine resultater kunne være anderledes ved brug af en anden metode. Mine resultater om hvorvidt magt og status påvirker følelser samt forsvarsadvokatens emotionsarbejde i retten, kunne formentlig blive undersøgt yderligere ved brug af go-alongs (Kusenbach, 2003), hvor etnografen får mulighed for at observere informanternes rumlige praksis, mens de får adgang til deres oplevelser og fortolkninger på samme tid (Kusenbach, 2003:463).

6. Litteraturliste

Anklagemyndigheden. *Tilhørerne*. Indhentet: <https://anklagemyndigheden.dk/da/tilhoererne> (besøgt den 20. december 2023)

Baarts, Charlotte. (2015). *Introduktion til etnografisk metode*. Odense: Syddansk Universitetsforlag

Bergman Blix, S., & Wettergren, Å. (2016). *A sociological perspective on emotions in the judiciary*. *Emotion Review*, 8(1), 32-37.

Bergman Blix, S., & Wettergren, Å. (2018). *Professional emotions in court: A sociological perspective* (p. 208). Taylor & Francis.

Bryman, Alan (2012). *Samhällsvetenskapliga metoder*. New York: Oxford University Press.

Ciesielska, M., Boström, K. W., & Öhlander, M. (2018). Observation methods. *Qualitative Methodologies in Organization Studies: Volume II: Methods and Possibilities*, 33-52.

Emerson, Robert M., Fretz, Rachel I., & Shaw, Linda L. (1995). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.

Flower, L. (2018). *Doing loyalty: Defense lawyers' subtle dramas in the courtroom*. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(2), 226-254.

Flower, L. (2018). *Loyalty Work: Emotional interactions of defence lawyers in Swedish courtrooms*. Lund University.

Flower, L. (2019). *Emotional defence lawyers*. *Emotions: History, Culture, Society*, 3(2), 282-299.

Goffman, E. (1956). *The nature of deference and demeanor*. *American anthropologist*, 58(3), 473-502.

Goffman, Erving. *Hverdagslivets rollespil* (2020) Oversat af: J. Stig. Copenhagen: Samfundslitteratur.

Hochschild, A. R. (1979). *Emotion work, feeling rules, and social structure*. *American journal of sociology*, 85(3), 551-575.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1997). *Active Interviewing*. I: Silverman, D. *Qualitative Research, Theory, Method and Practice*. S. 113-127. London: Sage Publications

Kemper, T. D. (2006). Power and status and the power-status theory of emotions. In *Handbook of the sociology of emotions*(pp. 87-113). Boston, MA: Springer US.

Kvale, Steiner. (2002). *Interview. En introduction til det kvalitative forskningsinterview*. (8. oplag). Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485.

Maroney, T. A. (2012). Angry judges. *Vand. L. Rev.*, 65, 1205.

Maroney, T. A., & Gross, J. J. (2014). The ideal of the dispassionate judge: An emotion regulation perspective. *Emotion Review*, 6(2), 142-151.

Scarduzio, J. A. (2011). Maintaining order through deviance? The emotional deviance, power, and professional work of municipal court judges. *Management Communication Quarterly*, 25(2), 283-310.

Tanggaard, Lene, & Brinkmann, Svend (2010). *Kvalitative metoder*. 2. udg. Hans Reitzels Forlag, København

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk). Tillgängligt: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2014-05-22).

	Anonymisering	Interviewet vil blive behandlet fortroligt. Dit navn og udsagn vil blive anonymiseret, så det ikke kan ledes tilbage til dig.
	Samtykke om at optage	Må jeg have lov til at optage interviewet, som støtte til min hukommelse, og med henblik på at transskribere det? Det vil naturligvis blive slettet så snart opgaven er afleveret.
	Redegørelse	Du må endelig spørge, hvis der er noget du er i tvivl om eller ikke forstår undervejs i interviewet. Jeg skal gøre dig opmærksom på at det selvfølgelig er helt frivilligt at deltage og du kan altid afvise spørgsmål hvis du ikke vil svare på dem.
Præsentation af informanten	Informanten laver en kort præsentation af sig selv	Vil du starte med, bare lige kort, at præsentere dig selv? Hvor gammel er du? Hvor længe har du arbejdet som advokat?

Forskningsspørgsmål	Interview spørgsmål
<p>Overordnet tema: Følelser</p> <p>Præsentation af tema: Jeg kommer til at spørge dig ind til følelser under retsmøder. Det jeg er interesseret i at høre det er sådan noget som hvorvidt du oplever at følelser fylder i det lokale her og hvordan de i så fald håndteres.</p>	<p>Oplever du nogensinde eller indimellem at der opstår følelser i dig under retsmøder? Hvis ja, kan du så sætte lidt flere ord på det?</p> <p>Hvis du bliver påvirket af en følelse undervejs i en retssag, hvordan forholder du dig så til det?</p> <p>Er der nogle følelser som er enten mere eller mindre acceptable, som forsvarer, at vise under retsmøder?</p> <p>Hvordan har du det med når din klient viser følelser under sin vidneforklaring? Er det noget man tænker over som forsvarer? Som noget godt eller skidt eller neutralt?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Igen, er der nogle følelser som enten er mere eller mindre acceptable eller tolererede at klienten viser under deres forklaring? - Hvis ja, hvilke? Og hvorfor? <p>Hvis du skal forsvare en person som har gjort noget forfærdeligt overfor et andet menneske? Eksempelvis voldtægt eller mord - hvor der er nogle ret overvældende beviser. Er det noget som påvirker dig? Hvordan håndterer du det?</p>
<p>Overordnet tema: Præsentation af sig selv/selvfremsstilling</p>	<p>Tænker du over din fremstilling udadtil som forsvarer når du går ind i retten? Er det en rolle du går ind i? Hvis ja, hvordan?</p>

	<p>Det næste jeg gerne vil spørge ind til er de her afhøringer i laver af både tiltalte og vidner. Gør du dig nogle tanker om din måde at tilgå disse afhøringer? Altså måden hvorpå du skaber dialog med f.eks. tiltalte?</p> <p>Er der forskel i måden du afhører din klient og måden du afhører eventuelle vidner?</p>
<p>Overordnet tema: Præsentation af klienten/fremstillingen af klienten</p>	<p>Hvad er vigtigt i arbejdet mellem dig og din klient?</p> <p>Vejleder du din klient i forhold til deres adfærd/fremfærd i retten? Hvis ja, hvordan?</p> <p>Er din klients adfærd – under retsmødet - vigtig for sagens udfald? Hvis ja, hvordan? Hvis nej, hvorfor har dette ingen betydning?</p> <p>Er der nogle måder hvorpå, en eventuel klient, kan opføre sig uhensigtsmæssigt under retsmøder? Som således stiller klienten dårligere i forhold til sagens udfald? Hvis ja, hvordan?</p> <p><u>Uddybende:</u> Har du oplevet dette før? Kan du komme med et eksempel? Hvordan håndterer du dette?</p>

Overordnet tema: Troværdighedsspørgsmålet	<p>Jeg vil gerne spørge lidt ind til det her troværdighedsspørgsmål (som bliver refereret til), hvad dækker det over?</p> <p>Er spørgsmålet om en histories/fortællings troværdighed kun noget med faktuelle beviser at gøre? Eller har det ligeledes noget at gøre med enten klientens eller forurettedes fremstilling af sig selv?</p>
---	--

Tusind tak for din deltagelse. Jeg har ikke flere spørgsmål.